

Krzysztof Radwaniak

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Informacja pozyskana przez policję w ramach białego wywiadu a jej wykorzystanie w czynnościach dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych

We współczesnym świecie, funkcjonującym dzięki informacjom, ich wykorzystywanie do celów założonych przez określone firmy czy instytucje, wydaje się naturalne. Analiza informacji staje się pojęciem powszechnym, a różnorodne jej formy i metody znajdują zastosowanie w prawie, gospodarce, biznesie, polityce itp.

Służby policyjne i specjalne, przytaczając za Jerzym Koniecznym¹, jako legitymizowane przez państwo, powołane do zapobiegania i zwalczania przestępczości oraz rozpoznawania zagrożeń bezpieczeństwa państwa, wykształciły indywidualne podejście do analizy informacji. W rozważaniach na temat zarządzania uzyskaną wiadomością w tychże formacjach, spośród wielu źródeł nie sposób pominąć zagadnienia otwartych źródeł i ich znaczenia w procesie pozyskiwania i wykorzystania informacji do realizacji celów przyjętych przez wspomniane formacje. Metody postępowania z informacjami jawno-źródłowymi funkcjonują we wspomnianych służbach w postaci umownie określanego „białego wywiadu”. W Europie Zachodniej wywiad jawno-źródłowy (*Open Source Intelligence*) jest przedmiotem wielu poważnych debat w kręgach rządowych, administracyjnych i wywiadowczych, w Polsce natomiast jest traktowany nieco marginalnie. Taka sytuacja nie sprzyja rozwojowi tej dyscypliny, a tym samym nie służy implementowaniu sprawdzonych i wartościowych praktyk przez służby policyjne i specjalne. Rozważania nad umiejscowieniem białego wywiadu w systemie karno-procesowym, a także inne aspekty wykorzystywania informacji jawno-źródłowej w szeroko pojętym procesie wykrywczym, mogą przyczynić

¹ *Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych*, red. J. Konieczny, Warszawa 2012, s. 4.

się do szerszego zainteresowania metodą i stanowić cenną pomoc w praktycznym jej wykorzystaniu.

Analizując źródła informacji o przestępstwie, można je podzielić na kilka kategorii:

1. zawiadomienia o przestępstwie,
2. materiały ewidencyjno-archiwalne,
3. własne informacje organów ścigania,
4. inne źródła informacji o przestępstwie.

Podział taki nie jest jednak zamknięty – w zależności od przyjętej metodologii, można dokonywać dalszego podziału lub zawężenia, np. do zawiadomienia o przestępstwie i innych źródeł informacji.

Mając na uwadze powyższy podział, informacje pozyskane w oparciu o biały wywiad należałoby zaklasyfikować jako pochodzące z innych źródeł. Wiesław Mądrzejowski wymienia następujące źródła białego wywiadu:

1. doniesienia prasowe,
2. doniesienia telewizyjne,
3. monitoring Internetu,
4. wydawnictwa książkowe, szczególnie naukowe, biografie, wspomnienia, ale również powieści kryminalne,
5. ogólnodostępne rejestry,
6. powszechnie dostępna dokumentacja podmiotów gospodarczych,
7. wydawnictwa marketingowe – reklamy, foldery, biuletyny informacyjne,
8. inne otwarte źródła nietypowe wykorzystywane przez służby policyjne i specjalne².

Podobnie Bolesław Traczyk – wśród innych źródeł informacji wymienia, między innymi, informacje pochodzące z technicznych nośników (prasa, radio, telewizja) oraz złożone skargi, przesłane listy i anonimy, odbyte rozmowy z jawnymi i niejawnymi osobowymi źródłami informacji (rozmowy dzielnicowego, informacje pochodzące z „agentury”)³. Niezależnie od źródła, pozyskane informacje mogą zawierać opisy uprawdopodobniające w mniejszym lub większym stopniu popełnienie przestępstwa. Często służby policyjne i specjalne stoją przed dylematem, jaką przyjąć formę prowadzenia postępowania lub czynności, które byłyby najbardziej skuteczne, a zarazem zgodne z obowiązującym prawem, w tym z zachowaniem naczelnych zasad prowadzenia procesu karnego, określonego w kodeksie postępowania karnego (zwanym dalej kpk).

² W. Mądrzejowski, „Biały wywiad” w *policii*, [w:] W. Filipowski, W. Mądrzejowski, *Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki*, Warszawa 2012, s. 119–122.

³ B. Traczyk, *Źródła informacji i przestępstwach i przestępcach*, Warszawa 1973, s. 18–19.

Polski proces karny został oparty na dwóch zasadach: legalizmu i oportunistycznym. Zasada legalizmu wynika bezpośrednio z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., gdzie art. 7 stanowi, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa i określonym zakresie kompetencyjnym. Takie wyjaśnienie zasady legalizmu przyjął Sąd Najwyższy w postanowieniu z 18 stycznia 2005 r.⁴ W literaturze podnosi się, że zasada legalizmu to dyrektywa postępowania nakazująca organowi procesowemu bezwzględne wszczęcie i kontynuowanie ścigania karnego, jeśli ściganie z urzędu jest prawnie dopuszczalne i faktycznie uzasadnione.

Zasada oportunistycznym natomiast sprowadza się do dyrektywy uprawniającej, w myśl której organ procesowy może zaniechać ścigania, mimo że ściganie z urzędu jest dopuszczalne i faktycznie zasadne⁵. Marian Cieślak wyróżnia dwie postacie oportunistycznym procesowego:

1. oportunistycznym właściwy, charakteryzujący się odstępowaniem od ścigania przestępstw z uwagi na interes społeczny bez względu na kategorię przestępstwa. W ramach tejże zasady odstępuje się od ścigania, między innymi, w przypadku immunitetów należących do przedstawicieli dyplomatycznych (art. 578 kpk).
2. oportunistycznym niewłaściwy, obejmuje sytuacje odstąpienia od ścigania karnego ze względu na małą wagę przestępstwa. Przemawiają za tym względy ekonomiki procesowej⁶.

Zasada legalizmu została zawarta w unormowaniach procesu w polskim prawie karnym. Przepis art. 10 § 1 kpk stanowi, że organ powołany do ścigania przestępstw jest zobowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego o czyn ścigany z urzędu⁷. Problematyka dotycząca podstawy wszczęcia śledztwa (dochodzenia) jest dość złożona, co zauważył ustawodawca wprowadzając w art. 307 kpk konstrukcję czynności sprawdzających, dającą możliwość zbadania sprawy rodzącej wątpliwości co do zaistnienia czynu przestępczego⁸.

W polskim procesie karnym, zgodnie z zasadą legalizmu, proces karny wszczytna się i prowadzi tylko [podkreśl. moje – KR] wówczas, gdy społeczna szkodliwość czynu nie jest znikoma⁹. Poza wypadkami określonymi

⁴ Postanowienie 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r., sygn. WK 22/04.

⁵ *Prawo karne procesowe – część ogólna*, red. J. Grajewski, Warszawa 2011, s. 95.

⁶ *Ibidem*, s. 98.

⁷ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555 z późn. zm.).

⁸ S. Stachowiak, *Źródła informacji o popełnionym przestępstwie w polskim postępowaniu karnym*, „Prawo i Prokuratura” 2005, nr 2, s. 28.

⁹ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2008, s. 295.

w prawie¹⁰, nikt nie może być zwolniony z odpowiedzialności za popełnione przestępstwo. Zgodnie z zasadą legalizmu należy wszcząć proces karny zawsze, gdy istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, a nie zachodzi jedna z przesłanek zawartych w art. 17 kpk, a w świetle wspomnianej zasady oportunistycznej, w szczególności art. 17 § 1 ust. 3, tj. „gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma”. Nie wszczyna się wtedy postępowania, a w przypadku już toczącego się, należy je umorzyć. Na prokuraturze i policji¹¹, zgodnie z art. 303 kpk, ciąży obowiązek wydania z urzędu lub na skutek zawiadomienia o przestępstwie postanowienia o wszczęciu śledztwa.

W sytuacji, gdy istnieją wątpliwości w zakresie podejrzenia popełnienia przestępstwa, wspomniane organy na podstawie art. 307 kpk przeprowadzają postępowanie sprawdzające pod kątem potwierdzenia podejrzenia popełnienia przestępstwa. Pomimo, że to trwające maksymalnie 30 dni postępowanie ma na celu ustalenie, czy istnieje przesłanka wszczęcia śledztwa, zdaniem Stanisława Waltosia¹², należy je traktować jako etap postępowania przygotowawczego. Istnieją również poglądy wskazujące, że postępowanie sprawdzające nie jest etapem postępowania przygotowawczego, a jedynie ten etap poprzedza. Stanowisko takie reprezentuje m.in. Grażyna Artyniak podnosząc, że postępowanie sprawdzające poprzedza wszczęcie postępowania karnego i nie powinno być zaliczane do części procesu¹³.

Niezależnie od tego, który pogląd się podziela, warto zauważyć, że postępowanie sprawdzające ma na celu uprawdopodobnienie zaistnienia przestępstwa, a tym samym ułatwienie prowadzącemu podjęcia decyzji co do wszczęcia postępowania lub odmowy, a tym samym zastosowania zasady legalizmu lub oportunistycznej, zgodnie z powyższymi rozważaniami.

Przywołując Stanisława Waltosia, a odnosząc się do postawionego problemu należy przyjąć, że jeżeli informacja o przestępstwie wskazuje na uzasadnione podejrzenie jego popełnienia, należy wszcząć śledztwo. Jeżeli posiadana informacja zawiera informacje mogące wskazywać na popełnienie przestępstwa lecz organ, który ją otrzymał nie ma pewności co do jego uzasadnionego podejrzenia popełnienia, należy przeprowadzić postępowanie sprawdzające. Pozyskanie informacji o przestępstwie i jej wstępna wiarygodność w dużej mierze zależy od źródła pochodzenia informacji. Informacje o przestępstwie wynikające z zawiadomienia protokolarnego poprzedzonego uprzedzeniem o odpowiedzialności karnej z art. 233, 234 i 238 kodeksu karnego, trakto-

¹⁰ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego..., art. 10 § 2.

¹¹ W niniejszych rozważaniach uwaga skupiona jest głównie na roli procesowej policji, a ujmowanie innych organów procesowych będzie stosowane, gdy wymaga tego określony kontekst.

¹² S. Waltoś, *op. cit.*, s. 487.

¹³ G. Artyniak, M. Rogalski, Z. Sobolewski, *Proces karny – część szczególna*, Warszawa 2007, s. 26.

wane są jako bardziej wiarygodne i łatwiejsze do weryfikacji od – przykładowo – zawiadomienia anonimowego lub pochodzącego z otwartych źródeł informacji.

Katarzyna Dudka¹⁴ w swoim artykule dotyczącym anonimu jako podstawy do wszczęcia postępowania karnego zauważyła, że tego rodzaju doniesienie, podobnie jak i inne informacje własne organów ścigania, choć nie spełniają wymogów formalnych zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa, w ujęciu materialnym mogą wyczerpywać definicję zawiadomienia w sensie materialnym. Autorka przedstawiła również pogląd, z którym można się zgodzić, że zawiadomienia anonimowe pod względem konsekwencji procesowych zrównuje konsekwencje procesowe z informacjami własnymi policji. Jeżeli zatem dane zawarte w zawiadomieniu dostatecznie uprawdopodobniają fakt popełnienia przestępstwa, powinno ono skutkować wszczęciem postępowania przygotowawczego, a w przeciwnym przypadku należy poprzestać na czynnościach sprawdzających¹⁵.

Ustawodawca zauważając ten problem, zgodnie z art. 307 kpk rozdzielił postępowanie sprawdzające w zależności od źródeł informacji. W art. 307 § 1 kpk został określony ogólny tryb postępowania sprawdzającego, z jednoczesnym określeniem terminu wykonania czynności do 30 dni od otrzymania zawiadomienia o przestępstwie. Należy uznać, że termin ten odnosi się do wszystkich czynności sprawdzających, również zawartych w art. 307 § 5 kpk. Istotą postępowania jest fakt uzyskania informacji o przestępstwie i nadania jej biegu w trybie Ustawy kodeks postępowania karnego. Brak wyraźnego wskazania terminu zakończenia czynności sprawdzających wymienionych w art. 307 § 5 kpk nie zwalnia organów prowadzących postępowanie od niezwłocznego ich przeprowadzenia i zakończenia. Przemawiać za tym powinna zasada ekonomiki postępowania.

Charakter terminu postępowania sprawdzającego jednak budzi w doktrynie rozbieżności. Kazimierz Marszał¹⁶ uznaje go za termin instrukcyjny, jego przekroczenie wiąże organy procesowe, a niewykonanie czynności procesowej w terminie nie powoduje jej bezskuteczności. Uzyskanie informacji, o których mowa w art. 307 § 5 kpk może nastąpić również i być rozpatrywane w trybie art. 14 ust. 1 i art. 19–21 Ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji.

Własne informacje – w rozumieniu art. 307 § 5 kpk – mogą pochodzić ze źródeł oficjalnych, ale również ze źródeł poufnych organów ścigania, zarówno policji, jak i prokuratury, np. czynności operacyjno-rozpoznawczych,

¹⁴ K. Dudka, *Anonim a wszczęcie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 4.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1998, s. 334–337.

prowadzonych postępowań dyscyplinarnych, wniosków pokontrolnych czy doniesień prasowych. Przepis art. 307 k.p.k. przewiduje trzy formy postępowania sprawdzającego:

1. żądanie uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie,
2. uzupełnienie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie przez przesłuchanie w charakterze świadka osoby składającej zawiadomienie (niekoniecznie pokrzywdzonego),
3. dokonanie sprawdzenia faktów przez sam organ, z reguły w drodze czynności operacyjno-rozpoznawczych.

Analizując bardziej szczegółowe, nawiązujące do kpk przepisy policyjne, a przede wszystkim Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów, odpowiedź na interesujący temat znaleźć można w § 6 pkt 3:

W razie potrzeby weryfikowania informacji o przestępstwie uzyskanej z innego źródła niż zawiadomienie o przestępstwie, np. własnych informacji Policji, nasuwających przypuszczenie popełnienia przestępstwa, sprawdzeń dokonuje się przede wszystkim poprzez wykonanie odpowiednich czynności operacyjno-rozpoznawczych, w terminach określonych w przepisach regulujących formy i metody wykonywania tych czynności. Należy przy tym dochować terminu określonego w art. 307 § 1 kpk. Termin ustalony w art. 307 § 1 kpk ma charakter instrukcyjny, co oznacza, że wszczęcie dochodzenia po upływie trzydziestu dni od przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie będzie skuteczne. Wskazane jest jednak podejmowanie decyzji o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego przed upływem tego terminu, bowiem jeśli zawiadamiający o przestępstwie lub pokrzywdzony ujawniony w trakcie postępowania wyjaśniającego nie otrzymają informacji o decyzji co do wszczęcia postępowania przygotowawczego w ciągu sześciu tygodni od złożenia zawiadomienia – mogą wystąpić z zażaleniem na opieszałość organu ścigania¹⁷.

W postępowaniu karnym czynności operacyjno-rozpoznawcze są bardzo ważnym źródłem informacji o przestępstwie. Są one wykorzystywane w ramach czynności sprawdzających (art. 307 kpk) przy podejmowaniu decyzji o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania, a także mogą toczyć się równolegle do postępowania przygotowawczego i na tym etapie mają na celu

¹⁷ Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów, rozdz. 7, § 41, ust. 2.

zebranie dodatkowych dowodów potwierdzających zaistnienie przestępstwa lub ustalenie jego sprawcy. Postępowanie sprawdzające powinno się zakończyć jedną z decyzji procesowych, tj. wszczęciem lub odmową wszczęcia postępowania przygotowawczego. Może zdarzyć się jednak, że nawet po podjęciu jednej z tych decyzji w dalszym ciągu jest wiele niejasności. Wówczas należy prowadzić dalsze czynności operacyjno-rozpoznawcze.

Posiłkując się uwagami Stanisława Biczyski i Henryka Nowickiego¹⁸, podjętymi przez Adama Tarachę¹⁹, można wskazać różnice pomiędzy czynnościami sprawdzającymi a czynnościami operacyjno-rozpoznawczymi. Są one następujące:

1. Impulsem do dokonania czynności sprawdzających są oficjalne zawiadomienia o przestępstwie lub informacje anonimowe, albo też informacje własne policji. Impulsem zaś do dokonania czynności operacyjno-rozpoznawczych mogą być wszelkie źródła informacji oficjalnych i nieoficjalnych.
2. Czynności sprawdzające zawsze są działaniem poprzedzającym wszczęcie lub odmowę wszczęcia postępowania przygotowawczego, natomiast czynności operacyjno-rozpoznawcze mogą być prowadzone na każdym etapie postępowania przygotowawczego lub przed jego wszczęciem.
3. Czynności sprawdzające polegają na dokonaniu oficjalnych lub nieoficjalnych czynności zmierzających do sprawdzenia określonych faktów, natomiast czynności operacyjno-rozpoznawcze polegają na dokonaniu wielu zazwyczaj niejawnych działań operacyjnych przy wykorzystaniu metod i form pracy operacyjnej.
4. Efektem czynności sprawdzających jest decyzja o wszczęciu lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego, natomiast czynności operacyjno-rozpoznawcze w razie negatywnego wyniku mogą kończyć się zaniechaniem dalszego ich prowadzenia.
5. Czynności sprawdzające powinny zakończyć się w terminie 30 dni od uzyskania informacji, natomiast czynności operacyjno-rozpoznawcze prowadzone są na zasadach i w terminach zawartych w niejawnych przepisach je regulujących.

Zestawienie publikacji wymienionych na wstępie akapitu autorów pozwala na stwierdzenie, że pomimo upływu czasu i ewolucji prawa w zakresie czynności sprawdzających i czynności operacyjno-rozpoznawczych, tezy postawione przez Stanisława Biczyskę i Henryka Nowickiego zasadniczo nie straciły na aktualności i znajdują obecnie w piśmiennictwie rozwinięcie.

¹⁸ S. Biczysko, H. Nowicki, *Praca operacyjna służby kryminalnej MO*, Warszawa 1976.

¹⁹ A. Taracha, *Czynności operacyjno-rozpoznawcze – aspekty kryminalistyczne i prawno-dowodowe*, Lublin 2006, s. 129.

Kontynuując rozważania, czy informacja pozyskana z otwartych źródeł może stanowić informację inicjującą procedurę karną, można przyjąć, że taka informacja pozyskana przez policję stanowi (w szerokim znaczeniu) jej informację własną, a tym samym podlega czynnościom sprawdzającym w oparciu o art. 307 kpk. Opierając się na przytoczonych przepisach można zauważyć, że gdy mowa jest o wszczęciu właściwej formy postępowania przygotowawczego, ustawodawca odwołuje się do pisemnego zawiadomienia o przestępstwie lub protokolarnej formy zawiadomienia ustnego. Nie są to więc „własne informacje policji”, lecz informacje od innych osób przekazane policji z intencją zainicjowania właściwej procedury karnej.

Według Zbigniewa Młynarczyka²⁰, decyzja o odmowie wszczęcia postępowania musi mieć postać postanowienia, gdy okoliczności niedające postaw do jego wszczęcia zawarte są w zawiadomieniu *sensu stricto*. Jeżeli źródłem informacji o przestępstwie są informacje własne, wystarczy sporządzenie notatki urzędowej. Jeśli jednak (zdaniem tegoż autora) w trakcie postępowania sprawdzającego ujawniono pokrzywdzonego i organ dotarł do niego, to wydanie postanowienia wydaje się w pełni zasadne. Istotne jest, że ujawniona osoba pokrzywdzona poznała swoją sytuację prawną i wie, że organ ścigania traktuje ją jako potencjalnego pokrzywdzonego. Mając jednak na uwadze fakt, że postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania nie uzyskuje cech prawomocności, może ono w każdym czasie zostać uchylone przez prokuratora, który je wydał lub zatwierdził, jeśli zaistnieją postawy do wszczęcia postępowania. Podstawą zmiany decyzji przez prokuratora może być zarówno ujawnienie nowych istotnych faktów i dowodów, jak i autokorekta decyzji spowodowana zmianą oceny dotychczasowych materiałów i uznaniem, że decyzja o odmowie wszczęcia była przedwczesna²¹. Podsumowując rozważania Zbigniewa Młynarczyka, można uznać, że w opisywanym przypadku brak jest przeszkody procesowej do wydania postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania, a następnie jego uchylenia, brak jest również przeszkód w zakresie objęcia takim postanowieniem czynności przewidzianych w art. 307 § 5 kpk. Przyjęcie takiego algorytmu postępowania daje możliwość właściwej i obiektywnej oceny materiałów postępowania sprawdzającego przez prokuratora, który jest gospodarzem postępowania przygotowawczego i to on ocenia, czy zgromadzony materiał dowodowy (nie tylko procesowy) daje podstawy do wniesienia aktu oskarżenia. Za takim poglądem przemawia również art. 2 ustawy o prokuraturze²², nakładając obowiązek sprawowania nadzoru przez

²⁰ Z. Młynarczyk, *Czynności sprawdzające i odmowa wszczęcia postępowania*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 5, s. 112; F. Prusak, *Postępowanie przygotowawcze*, Warszawa 1979, s. 113.

²¹ *Ibidem*, s. 113.

²² Ustawa z 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (Dz.U. z 1994 r. Nr 19 poz. 70 z późn. zm.).

prokuratora jako przejaw przestrzegania zadania strzeżenia praworządności oraz czuwania nad ściganiem przestępstw²³.

Informacje uzyskane z białego wywiadu mogą odnosić się do zaistniałych przestępstw, dlatego naturalnie wskazane jest zainicjowanie procedury karnej, a najwłaściwszą i zgodną z prawem formą prowadzenia postępowania, wydają się czynności sprawdzające.

Przy uzyskaniu informacji z białego wywiadu należy ją traktować jako pochodzącą „z innego źródła” niż zawiadomienie o przestępstwie, dlatego wskazane jest przeprowadzenie czynności sprawdzających, w ramach których ustaleń powinno dokonywać się przede wszystkim przez wykonanie odpowiednich czynności dochodzeniowo-śledczych, operacyjno-rozpoznawczych lub administracyjno-porządkowych. Jeśli takie informacje dają możliwość zidentyfikowania osoby posiadającej informacje dotyczące przestępstwa, nie ma przeszkód do przyjęcia w takiej sprawie zawiadomienia o przestępstwie lub zebrania wystarczających danych o przestępstwie przez zgromadzenie dokumentów. Warto zaznaczyć, że na podstawie § 6 pkt 8 wspomnianych Wytycznych, w przypadku zakończenia negatywnym rezultatem czynności sprawdzających zainicjowanych w oparciu o „informacje własne” policji, podobnie jak w przypadku informacji jawno-źródłowych, nie jest wymagane wydanie postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego, a jedynie sporządzenie notatki urzędowej zawierającej uzasadnienie odstąpienia od wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Badając rolę białego wywiadu w prowadzeniu czynności dochodzeniowo-śledczych oraz operacyjno-rozpoznawczych²⁴, już w toku czynności procesowych wart głębszej analizy jest rozdział 7 wspomnianych Wytycznych, „Gromadzenie danych o podejrzanym”, gdzie znaleźć można wskazówkę odnoszącą się do realizacji obowiązku zawartego w art 213 § 1 kpk. Ustawodawca nakazuje ustalenie danych oskarżonego, takich jak „tożsamość, zawód i źródła dochodu oraz dane o jego karalności”. Zapis § 41 ust. 1 i 2 odnosi się do wspomnianego obowiązku, nakazując zbieranie danych o podejrzanym niezwłocznie po sporządzeniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów lub przesłuchaniu osoby w charakterze podejrzanego, wskazując, że „informacje należy uzyskiwać od podejrzanego, występować do prokuratora o pomoc w ustaleniach lub korzystać z innych dostępnych dla policji źródeł informacji”²⁵. Niewątpliwie otwarte źródła mogą stanowić cenną przestrzeń czerpania informacji, przykładowo, o rodzaju i wielkości majątku podejrzanego, które

²³ B. Szyprowski, *Postępowanie sprawdzające w procesie karnym*, „Prawo i Prokuratura” 2007, nr 7–8, s. 165.

²⁴ Zob. szerzej: *Analiza informacji w służbach policyjnych...*, s. 144–145.

²⁵ Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji...

często można odnaleźć w ogólnie dostępnych rejestrach oraz dokumentach, jakie przedsiębiorstwa muszą udostępnić w świetle obowiązującego prawa lub po prostu w Internecie. Pamiętając, że wiedza policyjna budowana ma być w oparciu o wszelkie informacje, bez względu na ich źródło²⁶, można pokusić się o wniosek, że twórcy policyjnych aktów prawnych, zdając sobie sprawę z szerokiej możliwości pozyskiwania danych, m.in. ze źródeł otwartych, stosują celowo zapisy dające funkcjonariuszom możliwość prowadzenia białego wywiadu.

Nie każda informacja musi z urzędu być traktowana jako informacja – za wiadomienie o przestępstwie. Do organów ścigania mogą docierać informacje (w tym z białego wywiadu), które nie inicjują czynności procesowych, ale nie powinny być lekceważone czy zapomniane, gdyż użyte w odpowiednim kontekście lub w połączeniu z innymi informacjami, mogą wpłynąć na budowanie policyjnej wiedzy na temat przestępstw, przestępcy bądź przestępczości. Zgodnie z Ustawą o Policji, jednym z jej zadań jest „gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych”²⁷. Zgodnie z art. 20 ust. 2a:

Policja może pobierać, uzyskiwać, gromadzić, przetwarzać i wykorzystywać w celu realizacji zadań ustawowych informacje, w tym dane osobowe, o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego, nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych przez ustawę jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, osobach o nieustalonej tożsamości lub usiłujących ukryć swoją tożsamość oraz o osobach poszukiwanych, także bez ich wiedzy i zgody.

Na potrzeby gromadzenia i przetwarzania informacji zostały stworzone policyjne i pozapolicyjne bazy danych²⁸.

Odrębnego potraktowania wymaga sposób postępowania z informacją uzyskaną w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych. Powyższa problematyka przysparza badaczom wiele trudności definicyjnych. W literaturze różnie definiuje się te czynności. Brunon Hołyst uznaje je za taktyczno-rozpoznawcze czynności nieprocesowe, ukształtowane przez praktykę jako czynności uzupełniające do czynności procesowych i zadań postępowania karne-

²⁶ Wytoczne nr 1/09 Dyrektora Biura Wywiadu Kryminalnego KGP z 29 lipca 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania przez funkcjonariuszy i pracowników jednostek oraz komórek organizacyjnych Policji, czynności służbowych związanych z przetwarzaniem informacji w Systemie Informacji Operacyjnych.

²⁷ Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 1990 Nr 30 poz. 179 z późn. zm., art. 1 ust. 2 pkt 8).

²⁸ Ustawa z 6 lipca 2001 r. o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnych (Dz.U. z 2006 Nr 216 poz. 1585).

go służących ujawnianiu nieznanymi przestępstw lub uzupełnieniu wiedzy o przestępstwach już znanych²⁹.

Podobny pogląd reprezentuje Leon Schaff. Zauważa on jednak, że nie stanowią one czynności postępowania karnego, ale umożliwiają podjęcie lub realizację czynności procesowych³⁰.

Stanisław Waltoś z kolei, ze względu na wiele niewiadomych tkwiących określeniu „czynność operacyjna”, nie podjął ryzyka zdefiniowania tej niejawnej formy prowadzenia działań przez służby policyjne i specjalne³¹.

Jan Widacki czynnościami operacyjnymi określa ogół tajnych lub poufnych pozaprocesowych działań organów ścigania zmierzających bądź do zdobycia informacji dla procesu karnego, bądź uniemożliwienia popełnienia przygotowawczego przestępstwa³².

Jedną ze służb, do których najczęściej docierają informacje dotyczące przestępstw i przestępców jest policja. Każdy funkcjonariusz obowiązany jest do prowadzenia co najmniej prostych form pracy operacyjnej. Informacje uzyskiwane są z wszelkich dostępnych źródeł, w tym ze źródeł otwartych. Czynności operacyjno-rozpoznawcze dokumentowane są najczęściej w formie notatki służbowej, a informacje w meldunku informacyjnym (MI). Informacje te są gromadzone i przeznaczone do dalszego wykorzystywania. Jedną z metod postępowania z informacją operacyjną jest wywiad kryminalny, który będąc narzędziem pomocniczym w realizacji przez policjantów określonych czynności służbowych, zawiera w sobie wiele cech nowoczesnego postępowania z informacją kryminalną i wpisuje się w filozofię wywiadu jawno-źródłowego³³.

Bazą policyjną, w której gromadzone są informacje operacyjne jest System Informacji Operacyjnych (SIO). Funkcjonowanie SIO określone jest w Wytycznych nr 1/09 Dyrektora Biura Wywiadu Kryminalnego KGP z 29 lipca 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania przez funkcjonariuszy i pracowników jednostek oraz komórek organizacyjnych policji, czynności służbowych związanych z przetwarzaniem informacji w Systemie Informacji Operacyjnych. W paragrafie 3 pkt 1 ppkt 5 tychże wytycznych znaleźć można wyraźne wskazówki dotyczące wykorzystania informacji z otwartych źródeł.

W bazie SIO są przetwarzane wszelkie informacje uzyskane przez funkcjonariusza w trakcie wykonywania czynności służbowych, jak i tych, które

²⁹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2004, s. 46.

³⁰ L. Schaff, *O niektórych problemach dotyczących zakresu postępowania przygotowawczego*, „Nowe Prawo” 1957, nr 12, s. 42–44.

³¹ A. Taracha, *op. cit.*, s. 18.

³² *Ibidem*, s. 19.

³³ Na temat wywiadu kryminalnego zob.: P. Chlebowicz, *Kilka uwag dotyczących pojęcia wywiadu kryminalnego*, „Przegląd Policyjny” 2012, nr 1.

funkcjonariusz posiadał poza służbą, o ile są istotne z punktu widzenia zapobiegania, rozpoznawania i wykrywania przestępstw oraz ich sprawców, a także sposobów i metod działań przestępczych, a w szczególności [...] pochodzące ze środków masowego przekazu (w tym Internetu), o ile nie dotyczą osób, miejsc, rzeczy czy zjawisk o których środki przekazu dowiedziały się ze źródeł policyjnych lub na nie się powołują.

Wszelkie pozyskane informacje, w tym pochodzące ze źródeł otwartych, wprowadzane są do baz danych przy użyciu Systemu Meldunku Informacyjnego (SMI), za pomocą wystandaryzowanego formularza. Paragraf 7 pkt 2 wytycznych określa, że

[...] meldunek informacyjny (MI) jest podstawowym dokumentem źródłowym, zawierającym informacje mające przydatność wykrywczą, dowodową lub identyfikacyjną, o dowolnym stopniu wiarygodności bez względu na źródło informacji,

co daje pełne możliwości wprowadzania do systemu informacji pochodzących właśnie z białego wywiadu. Weryfikacja informacji zawartej w MI następuje poprzez subiektywną ocenę przez policjanta zarówno źródła informacji, oceny samej informacji pod kątem jej wiarygodności, klauzuli tajności, jak i ewentualnej ochrony dostępu do informacji. Należy przy tym podkreślić, że informacje wprowadzane do SIO nie spełniają samoistnie przesłanek do wszczęcia postępowania przygotowawczego, czy choćby czynności sprawdzających, ale pomimo tego powinny w dalszym ciągu pozostać w zainteresowaniu organów ścigania.

Kolejnym ważnym narzędziem wywiadu kryminalnego jest analiza kryminalna. Daje ona możliwość szerszego wykorzystania informacji poprzez ich zestawianie, analizę, wnioskowanie i prezentację wyników. Tym samym informacje pozyskane z białego wywiadu nie powinny być zlekceważone, gdyż odpowiednio zweryfikowane i wykorzystane, mogą mieć dużą wartość wykrywczą³⁴.

Z powyższych rozważań nasuwają się następujące wnioski *de lege ferenda*: istniejący stan prawny powoduje dowolność interpretacyjną czynności sprawdzających prowadzonych na podstawie „informacji własnych” uzyskanych przez organ ścigania. Należy precyzyjnie określić, że czynności prowadzone na podstawie art. 307 § 5 kpk podlegają rygorom art. 305 kpk i art. 307 § 1 kpk. Zatem jasno powinno być określone, że w przypadku prowadzenia

³⁴ K. Radwaniak, P. J. Wrzosek, *Biały wywiad w policji – pozyskiwanie i analiza informacji ze źródeł otwartych*, [w:] *Analiza informacji w służbach policyjnych...*, s. 140–144.

czynności na podstawie art. 307 kpk, istnieje konieczność zakończenia ich postanowieniem o wszczęciu śledztwa lub odmowie wszczęcia śledztwa. Jasne dookreślenie art. 307 kpk pozwoli na właściwe postępowanie przez organy ścigania w przypadku uzyskania własnych informacji oraz ich sprawdzania do postępowania przygotowawczego. Zarówno regulamin prokuratury, jak i wytyczne Komendanta Głównego Policji próbują spójnie interpretować art. 307 kpk, jednak jest to interpretacja nie w pełni dopuszczalna, brak jest delegacji ustawowej w tym zakresie, a interpretacja rozszerzona lub zawężona jest prawnie niedopuszczalna.

Niezbędne wydaje się również oddzielenie czynności „procesowych” na podstawie kodeksu postępowania karnego oraz czynności operacyjnych na podstawie ustaw kompetencyjnych dla poszczególnych służb. Niemniej, pomijając pewną niespójność przepisów i wskazane luki w prawie można przyjąć, że informacja pozyskana w ramach białego wywiadu powinna inicjować procedurę karną w ramach czynności sprawdzających lub być wykorzystaną w systemie pracy operacyjnej, w tym w analizie kryminalnej. Brak jednolitości prowadzenia postępowania sprawdzającego rodzi konieczność doprecyzowania przepisów w tym zakresie. Sytuacja taka sprawia, że organy ścigania są zmuszone do własnej interpretacji przepisów, co nie zawsze może odpowiadać społecznym oczekiwaniom, a nawet naruszać zasadę legalizmu. Ponadto powstaje zagrożenie, że organy procesowe mogą nadużywać stosowania zasady oportunistu. Przyjmując, że pokrzywdzony lub zawiadamiający powinien posiadać wystarczającą wiedzę w zakresie swoich uprawnień może zdarzyć się przedwczesne zakończenie postępowania (np. odmowy jego wszczęcia). Oczekiwanie na ustosunkowanie się do decyzji procesowej może wynikać z oczekiwania organu na brak zażalenia się zawiadamiającego, a tym samym zakończenie postępowania, pomimo niewyczerpania możliwości jego pozytywnego przebiegu (co jest oczywiście praktyką naganną).

Wszczęcie procedury karnej w oparciu o informację uzyskaną ze źródeł otwartych rodzi pewne wątpliwości natury materialnej. Ponadto często występują trudności z dotarciem do źródła osobowego, co dałoby możliwość przyjęcia uwiarygodnionego, protokolarnego zawiadomienia o przestępstwie, a tym samym uzyskać podstawę do wszczęcia właściwego postępowania. Tego rodzaju przeszkody formalne stanowią dla organów ścigania znaczne utrudnienie w realizacji czynności służbowych. Dlatego właśnie może dochodzić do sytuacji, że informacje jawno-źródłowe będą pomijane lub marginalizowane. Niedoceniając potencjału informacyjnego tkwiącego w otwartych źródłach, a także brak umiejętności postępowania z tego rodzaju informacjami, powoduje, że są one przez organy ścigania rzadko wykorzystywane w czynnościach

okołoprocesowych. Popularyzacja białego wywiadu wraz z jego możliwościami weryfikacji informacji, ich analizy oraz wnioskowania, a także jasne reguły postępowania w ramach czynności dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych, mogłyby sprawić, że metoda zostałaby doceniona przez służby policyjne i specjalne. Aby tak się jednak stało, konieczne wydaje się ujednolicenie zasad postępowania z informacją jawno-źródłową w procesie karnym i innych czynnościach im towarzyszących, co niewątpliwie wymaga szerszych zmian natury legislacyjnej i kultury pracy.

Abstract

Open-Source Intelligence Information Obtained by the Police and its Use in the Investigation and Intelligence

The paper presents the considerations about the police use of information obtained from open sources. Thoughts are based on studies on police intelligence and investigation, also on the literature in this field as well on the authors professional experience. The article describes the method of open-source intelligence and points to the possibility of using overtly-source information in the prevention, detection and combating of crime. The reference to the principles of legality and opportunism is intended to explain legal and practical aspects of the handling of the information obtained from open sources.

Źródła

Akty prawne

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 1997 Nr 89 poz. 555 z późn. zm.

Ustawa z 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze, Dz.U. z 1994 r. Nr 19 poz. 70 z późn. zm.

Ustawa z 6 lipca 2001 r. o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnych, Dz.U. z 2006 Nr 216 poz. 1585.

Wytyczne nr 1/09 Dyrektora Biura Wywiadu Kryminalnego KGP z 29 lipca 2009 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania przez funkcjonariuszy i pracowników jednostek oraz komórek organizacyjnych Policji, czynności służbowych związanych z przetwarzaniem informacji w Systemie Informacji Operacyjnych.

Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z 15 lutego 2012 r. w sprawie wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów.

Postanowienie 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r., sygn. WK 22/04.

Literatura

- Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych*, red. J. Konieczny, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Artyniak G., Rogalski M., Sobolewski Z., *Proces karny – część szczególna*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007.
- Biczysko S., Nowicki H., *Praca operacyjna służby kryminalnej MO*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa 1976.
- Chlebowicz P., *Kilka uwag dotyczących pojęcia wywiadu kryminalnego*, „Przegląd Policyjny” 2012, nr 1.
- Dudka K., *Anonim a wszczęcie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 4.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, PWN, Warszawa 2004.
- Prawo karne procesowe – część ogólna*, red. J. Grajewski, C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Schaff L., *O niektórych problemach dotyczących zakresu postępowania przygotowawczego*, „Nowe Prawo” 1957, nr 12.
- Marszał K., *Proces karny*, Volumen, Katowice 1997.
- Mądrzejowski W., „Biały wywiad” w policji, [w:] W. Filipowski, W. Mądrzejowski, *Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Młynarczyk Z., *Czynności sprawdzające i odmowa wszczęcia postępowania*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 5
- Prusak F., *Postępowanie przygotowawcze*, Akademia Spraw Wewnętrznych, Warszawa 1979.
- Radwaniak K., Wrzosek P. J., *Biały wywiad w policji – pozyskiwanie i analiza informacji ze źródeł otwartych*, [w:] *Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych...*
- Stachowiak S., *Źródła informacji o popełnionym przestępstwie w polskim postępowaniu karnym*, „Prawo i Prokuratura” 2005, nr 2.
- Szyprowski B., *Postępowanie sprawdzające w procesie karnym*, „Prawo i Prokuratura” 2007, nr 7–8.
- Taracha A., *Czynności operacyjno-rozpoznawcze – aspekty kryminalistyczne i prawno-dowodowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
- Traczyk B., *Źródła informacji i przestępstwach i przestępcach*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW, Warszawa 1973.
- Waltoś S., *Proces karny – zarys systemu*, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 295.